

נוביני קרקובסקיה **Nowiny Krakowskie**

ארגון יוצאי קרקוב בישראל
 Związek Krakowian w Izraelu
 Association of Cracowians in Israel

כתיבה, עריכה והבאה לדפוס: לילי הבר
 ת.ד. 17209 תל אביב 6117102
cracowassociation@gmail.com
 טלפון: 09-9579540 פקס: 054-4436366
<http://cracowassociation.blogspot.co.il/>

גליון 76, אפריל 2013 ניסן תשע"ג

בטאון ארגון יוצאי קרקוב בישראל

W 3-CIA ROCZNICE
**ZAGŁADY
 GHETTA**
 W KRAKOWIE

KRAKÓW 1946

W 70. ROCZNICE ZAGŁADY
 GHETTA W KRAKOWIE

שואת גטו קרקוב

במלאת 70 שנה לחיסול גטו קרקוב יצא בהדפסה מחודשת, הספר שראה אור לראשונה בקרקוב שלוש שנים לאחר סיום המלחמה על ידי הוועדה ההיסטורית בקרקוב.

הספר הודפס מחדש הודות למאמצי המרכז ללימודי ההיסטוריה והתרבות של יהודי קרקוב באוניברסיטה היגלונית, ובתרומת הקהילה היהודית בעיר וארגון יוצאי קרקוב בישראל.

בספר כ-30 מאמרים, שנכתבו מיד לאחר המלחמה, על ידי אותם שרידים שהיו עדים למאורעות האיומים שהתרחשו באותה תקופה, עד לחיסול הגטו וגירוש שרידיו למחנה פלשוב.

מי שמעוניין לקבל עותק מהספר יפנה למערכת.

פתיתים,

הקהילה היהודית בקרקוב מוציאה לאור ירחון בשם Nasza Gmina ובו מידע על החיים היהודיים ועל הנעשה בקהילה. כתובת המייל של הקהילה Krakow@jewish.org.pl עורכת העתון היא גב' קתזינה פוגדורסקה ומייל המערכת הוא gwzkrakow@tlen.pl.

לציון 70 שנה לחיסול הגטו היהודי בקרקוב ראה אור תקליטור בהוצאת מחלקת המוזיאונים של עיריית קרקוב שכותרתו "סיוע רפואי בגטו קרקוב". התקליטור, בפולנית ובאנגלית, כולל קיצור של קורות חייהם של כמאה רופאים, אחיות ואנשי צוות רפואי אשר שימשו את הקהילה בתקופת הגטו, בשנים 1941-1943, מידע על המוסדות הרפואיים שהתקיימו בגטו ומסמכים.

במהלך השיפוצים המקיפים הנערכים בבית הכנסת הרמ"א התגלו עיטורים על הקירות מהמאות ה-16, ה-17, ה-18 וה-19. טרם הוחלט איזה מהעיטורים יחשפו לעיני קהל המתפללים והמבקרים במקום. כמו כן התגלה במקום מקווה, שהשתמר במצב נפלא, בשל המיקרו-אקלים המיוחד שהתפתח במקום, וסייע לשימור המקום כפי שהיה.

בבית הכנסת "קופה", המשמש כבית הכנסת המרכזי לקהילה, בשל השיפוצים המקיפים הנערכים בבית הכנסת הרמ"א, מתקיימת ארוחת שבת בלילות שיש. בארוחה משתתפים חברים מהקהילה ואורחים רבים.

מוזיאון גליציה בקרקוב הפיק DVD המתעד את סיפורם של 12 ילידי קרקוב, יהודים ופולנים, וקורותיהם במהלך המלחמה.

שגריר ארה"ב בפולין ביקר בקז'ימייז' היהודית

הקבע "עקבות של זכרון" במוזיאון גליציה שברחוב דיוור והמציגה שרידים של חיים יהודיים בקרקוב ובגליציה.

בעת הביקור בבית הכנסת "הישן" שברחוב שרוקה סקר השגריר את אוצרות היודיאקה המוצגים במקום ולמד על המנהגים היהודיים, ולסיום נפגש עם צעירים יהודיים הפעילים ב-JCC (מרכז יהודי קהילתי) שברחוב מידובה, צמוד לבית הכנסת "הטמפל".

שגריר ארה"ב בפולין ביקר לאחרונה בקרקוב, ובין היתר הקדיש חצי יום לביקור בקז'ימייז' היהודית ובאתריה. השגריר, סטפן ד. מולר, דובר פולנית אם כי לדבריו אינו ממוצא פולני, אך למד את השפה כי היא יפה מאד באזניו, נפגש גם עם ראשי העיר וצעיריה.

בעת ביקורו המודרך בקז'ימייז' סייר בין היתר ברחובותיו של הרובע, ביקר בבית הקברות הישן הצמוד לבית הכנסת הרמ"א וסייר בתערוכת

ארגון יוצאי קרקוב בישראל

שולח ברכות ואיחולים

לפרנס' אדם מלור, יליד קרקוב

על קבלת פרס ישראל

באדריכלות ובציור לפני תשע"ג

ברכת נשיא פולין, בוריסלב קומורובסקי

ובמקומות אחרים ברחבי פולין. אנשים צעירים הוקסמו מההיסטוריה ומהמסורת היהודית, הבאים לידי ביטוי בפסטיבלים היהודים הכל-כך פופולריים בקרב הצעירים הפולנים.

ביום זכרון זה השמחה שמקורה בשינויים החשובים והחיוביים האלה חייבת לתת מקום להתייחדות עם הכאב והשכול והטרגדיה שהייתה מנת חלקה של יהדות קרקוב. אנו מחויבים, אפוא בצער עמוק, לחשוב שוב ושוב על הרוע הבלתי ניתפס של השואה. באמצעות טכס זיכרון זה אנו מביעים את רגשי השתתפותנו והחמלה האנושית שבנו ובגנות הברוטליות והרוע.

בזכרנו היום את האזרחים היהודים של פולין שנרצחו בשואה, אנו מביעים את רצוננו לקבל ולכבד את השונה, להכיר בזכותו של כל האדם לתרום להישגי העולם שלנו, לתמוך בזכות הדאילוג בין תרבויות, תוך יצירת מרחב לפעילות והבאת שלום.

ביחד נעצב את העולם שבו הפשע של השואה לא יקרה שוב.

בוריסלב קומורובסקי
קרקוב, 16 במרץ 2013

תרגום מפולנית: עמי פופר

אלה את ההערכה לפתיחותה של פולין של אותם הימים כלפי תושביה היהודים.

מסורת של סובלנות, כיבוד השונה והאחר ואומץ לב אזרחי מצאו פולנים, אשר בתקופת הכיבוש הגרמני לא הססו לסכן את חייהם ואת חי בני משפחותיהם על מנת לסייע לאזרחים יהודים. ביניהם אנו פוגשים את תדאוש פנקיביץ', חסיד אומות עולם, הבעלים של בית המרקחת היחיד אשר פעל בשטח הגטו בקרקוב "בית מרקחת מתחת הנשר".

הגישה ההרואית של אנשים אלה, המתנגדים באופן פעיל לפשעי הנאצים היא המאפשרת להאמין בטוב הטבוע בטבע אנושי. תודתי שלוחה ליוצרי התערוכה ומעצביה, אשר דאגו לכבד את זכרו של האיש האמיץ והאצילי הזה.

האידיאולוגיה הבלתי אנושית של הכובשים הגרמנים מחקה ביד גסה מאות שנים של קיום, יצירה והתפתחות של הקהילה היהודית בקרקוב. ואולם, הניסיון למחוק את עקבות העבר היהודי על אדמת פולין, לא צלח!

בשנים האחרונות אנו עדים לפעילות עניפה שמטרתה לשחזר את מורשת הדורות הקודמים של התרבות היהודית בקרקוב

ביום השנה ה-70 לחיסולו של גטו קרקוב, רגשותי עמכם משתתפי טכס פתיחת התערוכה המתמדת, המתייחדים עם כאב זיכרון שואת יהודי קרקוב והסביבה, ועם דמותו של תדאוש פנקיביץ'. מרכין אני את ראשי לכבודם ולזכרם של אלפי אזרחי היהודים של קרקוב וסביבותיה - קורבנות גרמניה הנאצית.

מימיו הראשונים של הכיבוש הנאצי, היו היהודים נתונים לתנאי צפיפות מחפירים, דחוסים בשטח קטן ומצומצם של רובע פודגוז'ה, שרויים בתנאי מחיה קשים ביותר, השפלה, נרדפים, נידונים לפעולות חיסול ורצח בגטו וגירוש למחנות עבודה גרמנים בפלשוב והשמדה באושוויץ בירקנאו.

פשע לא אנושי זה בוצע בקרקוב. אותה קרקוב, שאחד מרובעיו התפרסם כמרכז נפלא לפיתוחה של תרבות ורוחניות יהודית. פה בקז'ימייז' נבנו בתי כנסת, וביניהם "בית ההכנסה הישן" הוותיק שנוסד במאה ה-15, והיה לאחד הסמלים החשובים ביותר באמנות יהודית-דתית בפולין ובאירופה.

כאן פעלה ישיבה שבה לימד המלומד רבי ישראל בן משה איסרליש הוא הרמ"א, אשר תאר את פולין של המאה ה-16 כ"גן עדן ליהודים", כשהוא מביע במילים

במרפאה של מדריטש

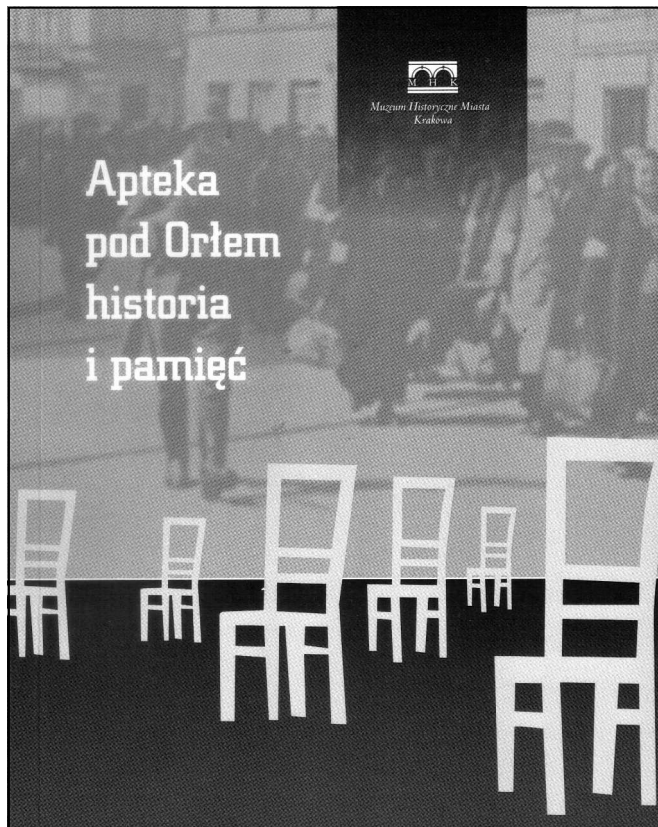
התמונה הגיעה אלינו מתוך אלבום התמונות הפרטי של יוליוס מדריטש, באדיבותו של בנו.

בתמונה שצולמה במרפאה שבמפעל "מדריטש" בגטו קרקוב נראים, משמאל לימין: דר' פישר, רינה בירנהק לבית וולפיילר, רעייתו של דר' פישר.

והרי סיפור המעשה, כפי שסופר על ידי גב' בירנהק, 70 שנה מאוחר יותר: רינה, בתמונה בת 15, עבדה במפעלי התפירה של מדריטש, בתפירת מדים לחיילים גרמנים. יום אחד היא הועברה לעבוד על מכונה שהיתה לה חדשה, מכונה לתפירת לולאות. בשל אי מיומנותה בעבודה במכונה זו היא נחתכה בידה, ונשלחה למרפאת המפעל.

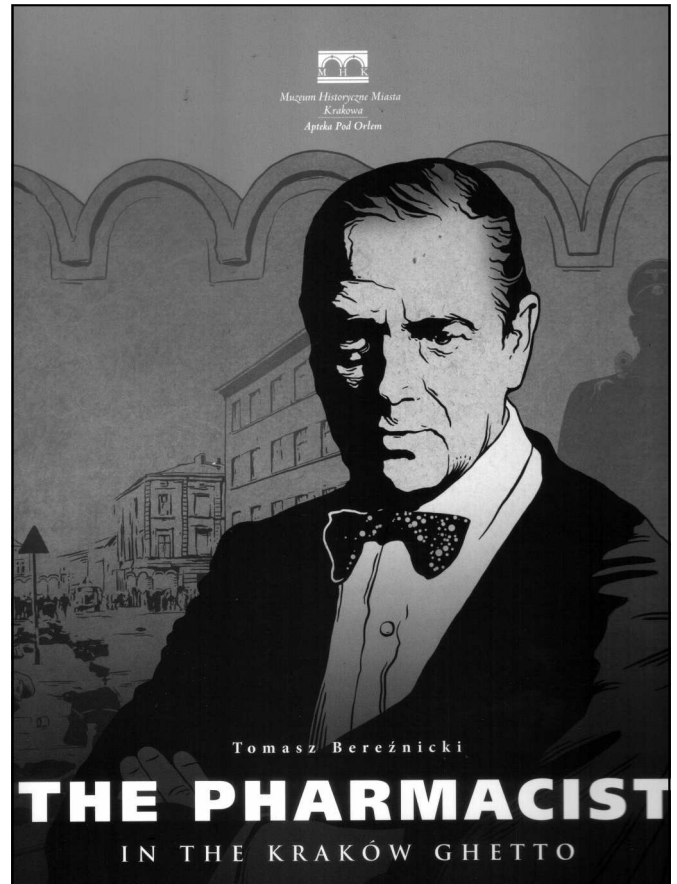

יהודי קרקוב למחנה המוות בלוץ ב-1942; יובל ירח על קורותיה והצלחתה המופלאה של אמו; קת'ינה צימרר על משפחות יהודיות בעיר וסיפור הקהילה היהודית בין שתי מלחמות העולם; יאצק סאלבינסקי על הזכרונות וההיסטוריה של מלחמת העולם השנייה בפעילותו של המוזיאון ההיסטורי של העיר קרקוב; יאן גריטה על הפוליטיקה של הזכרון בקרקוב - אנדרטאות זכרון ושלטים לפני 1989; אנה פיורו על זכרונות מחודשים. ההיסטוריה של בית המרקחת כמניפולציה של זכרון קולקטיבי; פרופ' יונתן ובר על קרקוב היהודית - האמיתית והדמיונית. הערות על הסוציולוגיה של הזכרונות.

כמו כן ראה אור מדריך למסייר בתערוכה, בעריכתה של גב' מוניקה בדנרק, בפולנית או באנגלית. המדריך מספר בקצרה את תולדות ההתיישבות היהודית בעיר, ומתאר במפורט את כל חלקיה של התערוכה, המוקדשת לפעילותו המופלאה של תדאוש פנקביץ ושלוש העובדות במקום: אירנה דרוז'דז'קובסקה, הלנה קריואניוק ואורליה דאנק. לצד פעילותם של המצילים הפולנים, מתוארים במקביל, בכל אחד מחמשת החלקים הראשיים של התערוכה, החיים היהודיים בגטו, עד לחיסולו. במדריך למעלה מ-60 תמונות, חלקן מהימים שבין שתי מלחמות העולם.

גטו קרקוב וסיפורו של הרוקח

עם פתיחת התערוכה המחודשת בבית המרקחת "מתחת לנשר" שבכרך גיבורי הגטו בפודגוז'ה, ראה אור ספר יוצא דופן, המספר את סיפורו של הרוקח פנקביץ וגורלם של יהודי קרקוב כספר קומיקס מצוייר.

הספר ראה אור בפולנית ובגרסה אנגלית והוא כולל 46 עמודים, שאורו ונכתבו על ידי תומש ברז'ניצקי. הספר מתחיל בסיפור חיסולו של הגטו ב-14-13 במרץ 1943, עבור דרך המאורעות בגטו בתקופת 24 חודשי קיומו, מחשבותיו של פנקביץ על הצורך לסייע לכולאים במקום, ומשפט הסיום של הספר הוא "והנורא ביותר עתיד עוד להתרחש".

לרגל ארועי הפתיחה של התערוכה ולציון 70 שנה לחיסול הגטו בעיר, הוציאה לאור מחלקת המוזיאונים ההיסטוריים של עיריית קרקוב גם ספר המספר את סיפורו של הגטו, בלווי עשרות תמונות שנשמרו מהתקופה בארכיון העירוני.

הספר ראה אור בפולנית ובאנגלית, והוא מכיל כ-260 עמודים ובהם מאמריהם של: רוברט קובאלק על גירוש

בשבועות שקדמו ליום הזכרון לשואה נשמע ברדיו קולו של אבנר שלו, יו"ר "יד ושם" כשהוא פונה אל אזרחי ישראל ומבקש כי ימלאו דפי עד על בני משפחותיהם ומכריהם שניספו, ושם טרם תועד ב"היכל השמות". למעלה ממיליון שמות טרם תועדו במאגר שמות הניספים שביד ושם.

אנו פונים אליכם, קרקובאים יקרים, בדקו האם מלאתם דפי עד על כל קרוביכם, מכריכם, שכנים, חברים מבית הספר ואחרים. גם אם ידועים לכם רק נתונים חלקיים, טוב תעשו אם תמלאו את דפי העד.

למילוי "דפי עד" אפשר להעזר במתנדבים בטלפון 02-6443808 פקס 02-6443409, אפשר להוריד ולהדפיס את טופס דף העד בכתובת <http://www.yadvashem.org/yv/he/remembrance/download.asp> או למלא את הנתונים ישירות במחשב בכתובת <http://db.yadvashem.org/forms/pot/filling/out?language=iw>

קורותיו של נפתלי אריאן (המשך מגליון 74)

קטע מחומת הגטו בקרקוב

העבירו אותנו בקרונות סגורים שנועדו לבהמות אל מחנה העבודה פרוקוצים Prokocim יולג 2 (יודן לגר = מחנה ליהודים) שבקרבת קרקוב. הגענו לשם בחשכה ומיד, לפי פקודה, היה עלינו למסור את כל דברי הערך והכסף שהיה ברשותנו, ומי שלא ימסור הכול דינו מוות ביריה. למרות זאת החלטתי לא למסור להם את מעט כסף שהיה ברשותי, הצלחתי לדחוף אותו אל תוך ביטנת המגפיים שנעלתי. דודי לא האמינו שיהיה לי העוז לעשות דבר כזה.

באותו לילה העבירו אותנו לפלשוב, ל-יולג 1 ושם חילקו אותנו לעבודות שונות, לפי הצהרות האנשים על מקצועם. הצהרתי יחד עם דודי לעבוד בבניין גשרים לרכבות. עבדתי בטפסנות, בחפירות, הנחת פסי ברזל לרכבת, סבלות של חומרי בנין ועוד. מקום העבודה היה מרוחק כ-6 ק"מ מהמחנה, רוב הזמן היינו הולכים לעבודה ברגל, ומובן שהיינו מגיעים למקום העבודה כשאנחנו כבר עייפים.

היינו מקבלים מכות, כי לא היינו "מספיק חרוצים", וכל הזמן היינו רעבים, כי מה שקבלנו לא הספיק אפילו לארוחה אחת. עבור המזון שקיבלנו במחנה נאלצנו לשלם מ"המשכורת" שלנו (המעביד היה "סימנס באו אוניון"). משכורתי לא הספיקה אפילו לתשלום בעד המזון כי הייתי בן 14, ולנערים כמוני לא הגיע תשלום שיספיק אפילו לאוכל. למזלנו הצלחנו ליצור קשר עם פולנים מכרים של סבא שלי, להם מסרנו חלק מרכושנו עוד לפני שגורשנו, והם היה מגניבים לנו מזון למקום העבודה בחבילה שהסתירו בין השיחים.

התנאים במחנה היו קשים. ישנו בצריפים מלאים פשפשים, שקי הקש עליהם ישנו התמלאו גם הם פשפשים, ולא הייתה ברירה אלא לשרפם ונאלצנו לישון על הקרשים. לילות רבים בילינו על גג הצריף שהיה מכוסה בנייר-טול, ובימים גשומים סבלנו מדליפות מים לצריף.

נערכו לנו בדיקות ניקיון גופניות וגם בצריף המגורים. המפקד היה נכנס במפתיע לצריף לובש כפפה לבנה ועובר מעל פינות של הדרגשים וארגזים ששימשו לנו לארונות, ואם הכפפה התלכלכה היה לנו יום שחור. להתרחץ הייתה אפשרות אך ורק במים קרים, בקיץ ובחורף. בחורף הרצפה וקירות הצריפון בו הייתה המקלחת היו מכוסים בקרח, כך שלא קל היה להתרחץ שם, כתבתי צריפון כי כל המקום היה בגודל 3 מ"ר עם 6

נשלחתי לעבודה. לא הייתי מסוגל ללכת בכוחות עצמי, והלכתי סמוך לקירות שיהיה לי במה להיאחז. שינויי האור היו מסנוורים אותי והייתי צריך לעצום עיניים ולהמתין כמה דקות עד שיעבור. בעבודה היה לי מזל כי מנהל העבודה הגרמני הכיר אותי, וידע שאני לא מתחמק מעבודה קשה ולכן הוא נתן לי לנוח עוד מספר ימים, במקום העבודה, עד שאגרת קצת כוח.

"חויבה גורקה" (תל הזרעים)

בתקופת חיסול גטו קרקוב לא הוציאו אותנו לעבודה וישבנו מספר ימים במחנה, אבל מזון לא קיבלנו כי לא עבדנו. במחנה שלנו המצב נהיה כל פעם יותר גרוע: הוצאות להורג לאחר סלקציות וסתם יריות על אנשים בזמן ההליכה לעבודה או ממנה, בטענה שהשורות לא היו די ישרות וכדומה. גם אחרי העבודה לא נתנו לנו מנוח, תמיד היה עלינו לחפור חפירות, לתקן גדרות, עבודות ניקיון, שמירות בלילה לניהול רישום של אנשים שיצאו לבור המחראה לטרינה, תוך חובה להודיע אם משהו התעכב יותר מדי זמן, משום שאולי הוא מנסה לברוח בחשכת הלילה.

בחודש נובמבר 1943 חוסלו כל מחנות העבודה הקטנים שהיו בסביבת קרקוב. אני ושני דודים שלי נשארו במקום, ואני נשלחתי לעבוד בנגריה שניהל אותה יהודי אכזר מאוד בשם קרדיש. לאחר תקופה קצרה נשלחתי לעבודה בסלילת כבישים בתוך המחנה, עבודה זו הייתה קשה ביותר ותמיד היינו גלויים לעיני הגרמנים שגרו במחנה. לכל אחד מהם הייתה רשות להתערב במהלך העבודה, ולהכות אותנו בשעת העבודה, אם לפי ראות עיניו, לא הייתה פורה מספיק. ולא פעם נשלף האקדח ומישהו נורה ללא סיבה.

ראשי מקלחת. פעם אחת ויחידה במשך כמעט שנה וחצי, קיבלתי רשות ללכת לגטו בקרקוב, ולמסור את הבגדים לחיטוי ולהתרחץ במקלחת במים חמים.

במחנה פרצה מגפת טיפוס וכולנו חלינו בה ללא טיפול רפואי. מפקד המחנה, קצין אס-אס פרנץ יוזף מילר, גר עם משפחתו במבנה קטן לפני הכניסה למחנה, ואחד מבניו נדבק ומת במחלה. אי אפשר לתאר מה עבר עלינו באותה תקופה: לקחו מאתנו את כל הבגדים שעוד נותרו לנו ונשארו רק במה שהיה על גופנו, ללא אפשרות להחליף או לנקות את הבגדים. היה עלינו לצבוע את הבגד בפסים צהובים ברוחב של 8 ס"מ ומספר אישי עם מגן דוד בצד שמאל בגובה החזה, שיראו מרחוק שאנחנו יהודים ושבוים.

אני עברתי את המחלה עם חום של יותר מ-40 מעלות. מאות אנשים מתו מהמגפה ואלו שנשארו בחיים היו חלשים ותשושים. לאחר המחלה קיבלתי שלושה ימי חופש מהעבודה, אבל זה לא הספיק לאגור כוח בלי אוכל. השלשולים אילצו אותנו לשבת כל היום וכל הלילה מעל הבור ששימש לעשיית הצרכים. בתום החופש המוקצב הורידו אותי ועוד אחרים מעל הבור ונשלחנו לעבוד, אבל לפני זה חייב כל אחד לקבל מכות על הישבן במגלב עור קלוע, כי לא הלכנו לעבודה גם אחרי שנגמרו שלושת ימי האישור. את המלקות הלכה אחד מהשוטרים היהודים שבמחנה. לא צעקתי כשהלקו אותי ולכן חשדו בי שריפדתי את המכנסים בסמרטוטים. החזירו אותי על מנת לקבל מנה נוספת, והפעם על ישבן ערום. למזל, לא היה לי שום דבר על הגוף מלבד המכנסיים וכך ניצלתי ממנה נוספת של מכות על ישבן ערום.

פעם נתפסתי בסחיבת כמה תפוחי אדמה מהמחסן, וקיבלתי 25 מלקות על הישבן למרות שהישבן שלי וכל חלקי גופי היו מלאים בפרונקלים מוגלתיים. הכאב היה נורא אבל לא הוצאתי הגה מפי, כי ידעתי מניסיון כשמתנגדים וצועקים מקבלים מנה נוספת של מכות. המכים היו שני שוטרים יהודים ומנהל עבודה יהודי. אני הייתי צריך לספור את המכות, לא צעקתי ולא בכיתי, כנראה הייתי מאוד קשוח ועמיד לסבל. למזלי לא טעיתי בשעת הספירה, כי אחרת הייתי מקבל מחדש את מנת המלקות. העונש בוצע על דעתם של היהודים הללו בלי שום פקודה מצד הגרמנים.

חלוקת המזון במחנה הייתה שונה מזו שבכל מחנה אחר, מנת הלחם ניתנה לאסירים פעם בשבוע. ומי זה המסוגל לשמור ולחלק לשבע מנות לכל השבוע? לא היה מקום שאפשר לאחסן את הלחם. אם הלחם היה נשאר על הדרגש הוא היה מיד נעלם, ולכן היה תמיד צמוד אלי. המרק חולק כשחזרנו מהעבודה, ואם איחרנו לשוב - המטבח היה כבר סגור ולא קיבלנו את המרק.

לכן בכל סוף שבוע הייתי בצום, ובגלל זה שוטטתי במחנה בניסיון למצוא משהו לאכילה. כל דבר שאפשר היה להכניס לפה היה טוב. בגלל השוטטות שלי במחנה נתפסתי מספר פעמים וצויו עלי לבצע קבורה לאנשים שנוירו למות "בתל הזרעים" (חליובה גורקה). זה היה מחזה זועתי, לראות את הגופות הערומות נקובות בכדורים, שוכבות בשוחה ואני צריך לכסותם בעפר מהתל.

הוצאות להורג - לראווה

הוצאות להורג בירי או בתליה היו דבר של מה בכך. בכל הוצאה להורג היינו צריכים להיות נוכחים בשעת המעשה. אם החבל היה נקרע, כנראה מרוב שימוש, היה מפקד המחנה, אמון גט, משסע בנידון את הכלב. הוא פנה לכלב ששמו רלף: "אדון רלף תקרע לגזרים את הכלב." וכך קרה שהאדון רלף בעזרת אדונים אחרים גמרו עם ה"כלב" היהודי.

בחודש ינואר פרצה שריפה באחד מהמחסנים שבמחנה, הוציאו אותנו מהצריפים, מובן שאסור לנעול נעלים בלילה. הכניסו שני אנשים לתוך בריכה עם מים קפואים לאחר שבירת הקרח, לשאוב את המים לכיבוי השריפה. אנחנו חוץ מאלו שהיו בתוך המים הקפואים עמדנו בשורה ארוכה והעברנו את המים בדליים מיד ליד עד למוקד של השריפה. זה ארך כמעט

כל הלילה, אבל בבוקר הינו חייבים להתייצב לעבודה היום יומית.

זה לא היה מקרה בודד. עמדנו לילות שלימים במסדרים, בחודשי החורף, בלי בגדים, יחפים, רק חולצה ותחתונים על הגוף. זה רק חלק מהרבה זוועות שאי אפשר בכלל לתארם.

עובדים במחנה "אשוויץ"

בחודש פברואר 1944 נבחרתי למשלוח של קבוצת בעלי מלאכה למחנה אחר. לא ידענו לאן, אבל הייתי מרוצה שאני עוזב את הגיהנום שסבלתי בו כל כך הרבה, בתקופת זמן כה קצרה. העמיסו אותנו אל תוך קרונות סגורים לבהמות, ולאחר נסיעה של יומיים הגענו למחנה הריכוז "אשוויץ", במרחק של 60 ק"מ בלבד. הנסיעה ארכה יומיים בלי אפשרות לצאת מהקרונות הסגורים. הורידו אותנו ישר לתוך המחנה דרך שער שעליו כתובת גדולה "ארבייט מַכְט פֶּרֶי" Arbeit Macht Frei ("עבודה משחררת"), לחדר רחצה וחיטוי.

לפי פקודה היה עלינו להוריד את הבגדים ועמדנו ערומים לפני בית המרחץ על אדמה מכוסה שלג וקרח. אחרי המתנה הכניסו אותנו לתוך אולם שבו המתינו לנו ספרים על מנת לגלח את כל השיער שבגופנו.

למזלי, עוד לא צמחו לי שערות בגוף ולא עברתי את הסבל של גילוח בסכין קהה, בכל חלקי הגוף, ומריחה בחומר חריף על הפצעים שנהיו מהגילוח ה"מוצלח". חלק מהמטרה לגלוח על יד פי הטבעת היה, לבדיקה אם לא הסתרנו שם משהו.

משם עברנו לאולם רחצה מתחת לזרם מים קרים וחמים לסירוגין. לאחר הרחצה קיבלנו בגדים, הכול בפסים. הייתה זו הכרות ראשונה עם סוג בגדים כזה.

אנחנו היינו הקבוצה הראשונה שנכנסה לתוך מחנה אושוויץ מבלי לעבור סלקציה ע"י רופאים גרמנים ונשלחנו לעבודות שונות במחנה. ראשית סידרו אותנו לפי האלף-בית ומלאכת הטבעת המספרים על הזרוע השמאלית החלה.

הייתי חמישי בתור ואחרון לפי האות א', המספר שהוטבע על זרועי הוא 174005 והוא הפך לשמי הרשמי לכל תקופת היותי במחנה הריכוז. בקיצור קראו לי "005". את המלאכה עשה אסיר פולני שהיה מאומן בעבודה זו כששמע שרק לפני יומיים היינו עוד בקרקוב ביקש שנספר לו כל

מיני רשמים כי גם הוא היה מהסביבה.

הוא שהה באושוויץ כבר זמן רב, ובתמורה למה שסיפרנו קיבלנו מספרים לא גדולים ומאוד סימטריים. היו מספרי ענק שתפסו את רוחב כל הזרוע. המספרים הקטנים יותר - בלטו פחות. ניסיתי למחוק ע"י שפשוף אבל זה לא עזר והמספר נשאר על זרועי עד היום. ההרגשה הייתה קשה, כאילו הטביעו בך אות קלון.

לאחר מכן נערך רישום אצל פקיד, הפעם גרמני במדי אס-אס, נרמז לי שכדאי להירשם בגיל יותר גדול, כי בחורים בגילי לא לוקחים לעבודה, רק לחיסול או במקרה הטוב לניסויים רפואיים שגם זה נגמר תמיד במוות. נרשמתי בשנתיים יותר מגילי וכנראה זה שהציל אותי, ונשארתי בחיים.

נשלחתי שוב לנגריה במשמרת לילה, הדבר היחיד שהיה לטובה, זה שקבלנו מנה נוספת של מרק חם בעבודת לילה. המרק שאנשי משמרת לילה היו מקבלים נקרא "מרק קנדה". זה היה מרק מיוחד, מבושל ממזון שנאסף לאחר הבאת היהודים למחנה לחיסול.

אנשים במחנה היו מספרים שלא פעם מצאו חפצי ערך בתוך המרק, שהיו טמונים בתוך לחם או מזון אחר ממנו בישלו את המרק. היה לו, בדרך כלל, טעם מתוק מעוגות או מחומרים אחרים שהוכנסו לתוכו.

ביום, אחרי עבודת הלילה היינו ישנים ונחים והיה צורך במתנדבים להביא את המנה היומית, חבית עם מרק מהמטבח אל תוך בניין המגורים, (במחנה אושוויץ היו בניינים בנויים, לא צריפים כבמחנות אחרים ונקראו בלוק), אני התנדבתי לעבודה זו. היו מעירים אותי בשעה 12 בצהרים והיינו הולכים 3 אנשים להביא את החבית עם המרק. בשביל להעלות את החבית לקומה השנייה היה צורך בשלושה אנשים. בעד העבודה היינו מקבלים, בו במקום, מנת מרק וגם אפשרות, לאחר חלוקת המרק לפני היציאה לעבודת משמרת הלילה, לגרד את דפנות החבית משאריות שנדבקו לפעמים לדפנות העץ של החבית.

כך הייתה לי אפשרות לארגן קצת מרק נוסף בשביל הדודים שלי שעדיין היו איתי באותו המחנה. בשעה שהם חזרו מהעבודה למחנה ואני יצאתי לעבודה, הייתי מעביר להם פחית עם מרק שהצלחתי לגרד מהדפנות של החבית.

(סוף בגליון הבא)

מהמפעל של שינדלר ל"יד ושם"

בלילות הקרים של ימי השמדת יהודי אירופה ישב הנער אלכסנדר אלרהנד ותיעד בפנקס קטן בכתב ידו את מעשיו בבית-החרושת של מצילו, אוסקר שינדלר. כעת, 68 שנה לאחר שהפך לאדם חופשי, הוא מעביר את הפנקס לארכיון יד ושם.

ד"ר אלכסנדר אלרהנד היה בן 14 בלבד כאשר נעתר לתחנוניה של אמו, קפץ מהרכבת בדרך אל מחנות ההשמדה – והחל את מסע היחלצותו מהתופת. "אמא הכריחה אותי לקפוץ מהרכבת כדי שאציל את שתי אחיותי התאומות, אנה ורוזה", מספר אלרהנד על הטרינספורט שיצא ב-28 באוקטובר 1942 ונשא 7,000 יהודים מגטו קרקוב למחנה ההשמדה בלז'ץ. יומיים קודם לכן הבריחה אמא את שתי האחיות למשפחה של מכרים פולנים בכפר סמוך. "רבתי עם אמא, כי לא רציתי לעזוב אותה", הוא נזכר. "בסוף נפרדתי ממנה בלית ברירה,

בפעם האחרונה – וקפצתי מהרכבת. הסתתרתי מאחורי צמח במשך 48 שעות, בלי לאכול ובלי לשתות, ולאחר מכן אספתי את אחיותי וחזרנו לגטו.

בהמשך עבר אלרהנד בין כמה מחנות, עד שצורף במקרה ל"רשימת שינדלר" – קבוצת היהודים שנאספו על ידי התעשיין הגרמני אוסקר שינדלר, סופחו למפעלים שהקים ושרדו בזכותו את המלחמה. "חיפשו 700 גברים ו-300 נשים, ופתאום ראו שיש רק 670 גברים – והחליטו לצרף גם אותי", הוא מספר. כך הגיע אלרהנד למחנה ברינליץ שבחבל הסודטים שבצ'כוסלובקיה וסופח למפעל פיקטיבי לייצור נשק. "עמדתי ליד המחרטה, ובסוף כל יום היינו צריכים לכתוב בפנקס מה עשינו באותו היום", הוא מספר. "מכיוון שהייתי צעיר, ומכיוון שלא באמת ייצרנו נשק, כתבתי פשוט 'עזרה, מכונה', ככה כל יום.

במחנה פגש אלרהנד גם את אשתו לעתיד, קרין וולפילר. השניים שרדו יחד את המלחמה, נישאו בקרקוב ב-1951, ושש שנים לאחר מכן עלו לישראל והתיישבו בחיפה.

"עד היום, לצערי, האנטישמיות לא נגמרה", אומר אלרהנד, שעבד כרופא שיניים וגידל שני ילדים וחמישה נכדים. "מראות השואה תמיד איתי, תמיד דאגתי לשתף את ילדי בסיפורים ולא הסתירתי מהם כמעט דבר. במשך שנים אני מרצה על השואה בפני תלמידים, סטודנטים, חיילים וכל מי שרק רוצה לשמוע. לו מקבלי ההחלטות היו רואים את מה שעברנו יום יום במחנות הריכוז, אני בטוח שהיחס לניצולי השואה כיום היה שונה".

גואל בנו

"ידיעות אחרונות" 5.4.2013

"לוחמי החיים"

...חווה פולמן רבן היתה רק בת 15 כשפרצה המלחמה. "מילאתי תפקיד של קשרית במחתרת ונסעתי בזהות שאולה כדי להעביר לחברים מחוץ לגטו מידע ותעודות וכדי להבריח פנימה נשק", היא מספרת. "ב-22 בדצמבר 1942 השתתפתי בהתקפה על בית הקפה ציגנריה בקרקוב, שבה נהרגו קצינים גרמנים רבים, ולאחר מכן נעצרתי על ידי הגסטפו ונשלחתי לאושוויץ".

לקראת יום השואה עיצבה תנועת "הנוער העובד והלומד" סיכת הוקרה מחודשת ללוחמי הגטאות שנותרו בחיים, ובימים הקרובים היא תוענק להם על ידי חניכי התנועה. את הסיכה עיצב תום ויזל מתנועת "דרור

ישראל", תנועת-האם של "הנוער העובד והלומד", והיא נועדה להזכיר את הסיכה המקורית שהוענקה למורדים עם עלייתם ארצה – ומציגה את חורבות גטו ורשה ואת לפיד המרד, לצד תוספת של חולצת התנועה. "רציתי להראות את החיבור בין המורדים בגטאות, שמרבייתם היו חברי תנועות נוער", הסביר ויזל, "לבין חניכי תנועות הנוער של היום – שאש המרד עוד בוערת בלבם, בצד שמאל של חולצת התנועה".

יהודה מימון (פולדק וסרמן) הצטרף בגטו קרקוב לתנועת "החלוץ הלוחם", והתמנה לקשר המפקדה של המחתרת החלוצית והשתתף אף הוא במתקפה על קפה ציגנריה... הוא הביע

את התרגשותו מהבחירה להעניק אות כבוד לו ולשותפיו למאבק. "את האות הזה אני מקבל עבור חבריי הלוחמים שמסרו את נפשם", הוא אמר. "אני נשאיתי במזל גדול בחיים – וקיבלתי את האות עבורם. הכבוד מגיע לכל אלה שלא הצליחו להגיע ארצה, שלא הצליחו להגשים את חלומם. אנחנו היינו הראשונים שהעלו את נס המרד נגד הנאצים, כשהם היו בשיאם. רצינו לבטא את חלומנו לעלות ארצה, ולהגיד לאנשים שחיו כאן שלא ביישנו אותם, ששמרנו על חירותנו – שלא הלכנו כצאן לטבח".

נעם בוקן,

"ידיעות אחרונות" 5.4.2013

תעוד בית הקברות בכשנוב

תלמידים, בוגרים ומורים של בית הספר "רעות" בירושלים תעזו, במהלך השנים האחרונות, מספר בתי קברות יהודיים בפולין, וביניהם בית הקברות שבכשאנוב. הפרוייקט זה לשם "הגדעונים" ואת התוצאות אפשר למצוא בכתובת: <http://www.gidonim.com/city.asp?city=1>

על הקהילה היהודית בכשנוב שלפני המלחמה, כולל רקע, היסטוריה יהודית, היסטוריה כללית, מוסדות חינוך, תאריכים בתולדות הקהילה בימי השואה, מפלגות, ארגוני נוער, תמונות מהימים ההם ועוד ועוד, אפשר לקרוא באתר של מוזיאון לוחמי הגטאות, בכתובת אינטרנט <http://www.gf.org.il/?CategoryID=189>

במסגרת הפרוייקט צולמו ותועדו אלפי מצבות, וניתן לאתר את המצבה לפי שם משפחה, שם פרטי או מספר מצבה כשמספר המצבה מחולק לארבע ספרות: הספרות הראשונות מסמלות את מספר החלקה, הספרה השלישית

קן "השומר הצעיר" בקרקוב

בשנת 1916 התמזגו בווינה שתי תנועות: "השומר" הצופי נוסח בידן פאול ו"צעירי ציון" שעיקרה פעולה תרבותית-ציונית. כך קם "השומר הצעיר", אשר נוסד גם בקרקוב כבר בשנת 1918, ובתחילה פעל בשני חדרים ברחוב סטראדום. החברים היו ברובם נוער לומד ומקצתם סטודנטים ובמקום שורה אווירה של תרבות וספר, אווירה ציונית, אך אינדוידואליסטית. מספר החברים היה אז כ-150 ועם השנים הלך וגדל מספרם.

כעבור זמן קצר עבר הקן לשני חדרים בקומת קרקע, בחצר-משנה פנימית ברחוב דיטלה 36. שם ישב הקן עשרים שנה, עד שעבר, סמוך לפרוץ מלחמת העולם השנייה, לרחוב סטארובישנה. שני החדרים המו צעירים, שיחות קבוצה ושיחות פרטיות, זימרה, מעגלי הורה, והצפיפות גרמה שלא פעם היו נכנסים דרך החלונות הנמוכים. כותלי הקן ספגו את ההמולה ואת הזימרה כדפנות כינור ישן, שתהודתו מוסיפה לחן משלו לנגינה. שרנו הרבה ויפה, יצאו מוניטין למקהלת השומר הצעיר, בניצוחו של פינק אנהאלט, שלמד בקונסרבטוריון.

רובם המכריע של חברי הקן היו נוער לומד (בפולין היה נהוג אז תקן של ארבע כיתות בי"ס יסודי, ואחריו השלמה של שלוש "ווידזיאלובה" או

שמונה כיתות גימנסיה). רבים באו לקן מהגימנסיה העברית המצוינת, וזה הקל על לימוד העברית. הקן בקרקוב הצטיין באווירה אינטלקטואלית ערה ותוססת ובשיאו, בתחילת שנות השלושים, מנה 350-300 חברים.

בשנים 1926-1927 חל מפנה ב"השומר הצעיר" העולמי, וכמובן זה השתקף גם בקן בקרקוב. החלוציות והקיבוץ, שהיו עד כה רשות, נעשו מעתה חובה, והבוגר עמד לפני הכרעה; באם נרשם לאוניברסיטה, ידע שהוא עוזב בזה את התנועה. רק במקרים בודדים, כגון בגלל בריאות לקויה מאד, אישרה ההנהגה הראשית לימודים באוניברסיטה.

בשנת 1927 נוסד בארץ-ישראל "הקיבוץ הארצי השומר הצעיר" כארגון התיישבותי-קיבוצי וגם כמסגרת אידיאולוגית-פוליטית. לא רק החלוציות, אלא גם הציונות והסוציאליזם נעשו מגובשים יותר. מעניין שאז גם גבר האופי הצופי: התלבשות האחדה, תרגילי צופיות וטיולים מאורגנים יותר. בהרבה שבתות יצא הקן בסך, לפי גדודיו, בתלבושת צופית – לטיול.

בשנים אלה גברה נגדנו מתקפתו האידיאולוגית האנטי-ציונית של הקומוניזם מזה, ומתקפתו של ד"ר איגנצי שווארצברט, בראש המפלגה הכלל-ציונית מזה. כאן היתה הפגיעה

רבת עוצמה, שמגמתה היתה בידוד והחנקה של השומר הצעיר, ופינוי-שטח לתנועת נוער ציונית כללית. דבר זה השתקף גם בשינוי אופיה של הגימנסיה העברית, גבר מאד הלחץ על תלמידים חברי "השומר הצעיר", נוסף על שינוי האווירה הכללית בגימנסיה, שנפרדה מאופיה העממי.

דווקא בשנים 1926-1927, כאשר התגבשה בשומר הצעיר הבלבדיות החלוצית, ובקן בקרקוב התארגנה "הקבוצה הארצישראלית" מבוגרי הקן, רובם מהמחזור הראשון של הגימנסיה העברית – דווקא אז התרחשה פרשת "עקיבא", שתחילתה תנועת נוער ציונית כללית בלתי מגובשת. בתחילה הצטרף כמעט כל קן "עקיבא" לקן "השומר הצעיר", אך כעבור זמן, בחורף 1927, עזבו כל חברי "עקיבא" באופן מאורגן את קן "השומר הצעיר". קדמו לזה ויכוחים ממושכים, שעיקרם השקפת השומר הצעיר על שילוב הייעוד ההתיישבותי עם ייעוד המאבק המעמדי בארץ-ישראל, שאותו שללו חברי "עקיבא", וכן מגמה מעין-דתית-מסורתית שלהם.

התחיל תהליך מדורג של דחיקת השומר הצעיר מעמדתו המרכזית בנוער, אבל עדיין הוא היה תנועת הנוער החלוצית המגשימה בה' הידיעה, עדיין פעל בה כוח מושך אפילו לגבי קבוצה מנוער "מזרחי" שמתוכה יצא ראש הקן האחרון, הסייק באומינגר, אחד מגיבורי המאבק החמוש האנטי-נאצי בקרקוב. המאמצים הארגוניים והאידיאולוגיים לא פסקו גם בתקופת צימצום אכזרי בעלייה בעקבות מאורעות הדמים 1936-1939 והספר הלבן 1939. ואז באה המפולת של השואה...

על פי מאמרו של
מרדכי להב (ג'ימס
צוקרמן)
מתוך: "היהודים
בקרקוב: חייה
וחורבנה של קהילה
עתיקה"

הדלקת משואה לזכר חברי "החלוץ הלוחם"

אני, ענת מימון, דור שלישי לניצולי שואה, מתכבדת להדליק משואה זו לזכרם של חברי "החלוץ הלוחם" מקראקוב ולזכרם של כל אלו אשר מצאו כוח ועוז בנפשם להילחם באויב האכזר.

ב-22 בדצמבר 1942 יצאו חבורה של בחורים ובחורות יהודים למרד הראשון מחוץ לחומות הגטו. מטרתם הייתה אחת: להגשים את פקודתו וצוואתו של מפקדם, דולק אהרון ליבסקינד, לרשום שלוש שורות בהיסטוריה היהודית, שקמו יהודים להגן על עמם ודם יהודי אינו הפקר.

דולק אהרון ליבסקינד, ממנהיגי "החלוץ הלוחם". באדיבות מוזיאון לוחמי הגיטאות

היה זה חג המולד הנוצרי וחברי הקבוצה יצאו למבצע "ליל ציגנריה" שבו זרקו בקבוקי מולטוב על בית הקפה האהוב על הקצינים הגרמנים ואנשי הס.ס. בנוסף לכך הניפו את דגלי הלאום הפולנים ותלו כרזים הקוראים לאוכלוסייה להתקומם נגד הכובש האכזר. הפעולה הייתה כה מוצלחת אשר 44 שנה הפולנים לא האמינו כי יהודים ביצעו את המתקפה. רק לפני שנים ספורות הוסיפו ללוח הניצב בכניסה לבית הקפה כי גם יהודים השתתפו בפעולה. אך פעולה זו גם גבתה מחיר כבד וחלק מחברי הקבוצה נאסרו ושילמו בחייהם.

בצוואתה של גוסטה דוידסון, חברת הקבוצה, שנרשמה בדף הראשון של יומנה על גבי נייר טואלט ביושבה בתא המוות בבית הסוהר בקרקוב היא מבקשת: "מבין חומות הכלא, שממנו בוודאי לא נצא בחיים, הננו שולחים לכם ברכה זו, ברכתם האחרונה של לוחמים צעירים, בנופלנו למען המטרה הנעלה והקדושה לנו. משאלת ליבנו היא - כי יישמר זיכרוננו בעתיד. מי יתן והזיכרונות המועטים הללו הרשומים על גבי הדפים הפזורים, יעלו לפניכם תמונה נאמנה של המרד האחרון והעז ביותר בחיינו."

אוכל לספר עוד רבות על הגבורה של חברי הקבוצה ועל סבי, יהודה מימון אשר לאורך כל המלחמה, גם ביושבו בבית הסוהר של אושוויץ, עסק בפעולות מרד והתנגדות. עם סיום המלחמה גם השתייך לקבוצת "נקם" אשר גם סיפורה, כמו סיפורה של קבוצת "החלוץ הלוחם", אינו מוכר מספיק לצערי.

עלינו, הצעירים המהווים את דור העתיד, ולצערי גם הדור האחרון שיזכה לשמוע את הסיפורים הללו מפי הניצולים עצמם, מוטלת החובה לחקור ולהעמיק ידיעתנו בנושא, כדי שנוכל להנחיל את הדברים גם לדור הבא. אנו חבים זאת לעצמנו ובמיוחד לאלו שחרפו נפשם במאבק הקדוש הזה.

משואה זו מוקדשת לכל אותם אנשים אשר נלחמו למען כבוד העם היהודי ורשמו שלוש שורות בהיסטוריה של עמנו. יהיה זכרם ברוך.

ענת מימון, בטקס יום הזכרון לשואה, תשע"ג,
אוניברסיטת בן גוריון

קצרים

מחפשים את יורשיהם של פרנציסקה הובלר, אנה שק, רוזה שיף, זיגמונט, אדוארד ושמואל מילר שהתגוררו לפני המלחמה בקז'ימייז'. כל היודע פרטים מתבקש לפנות למערכת.

♣♣♣

ארגון יוצאי קרקוב בישראל מודה לוועידת התביעות על הסיוע הנדיב שהתקבל השנה, והמאפשר לארגונו להמשיך בפעילות.

♣♣♣

כ-450 איש חברים במרכז הקהילתי היהודי (JCC) שברחוב מידובה בקרקוב. המקום הומה אדם ופעילות בכל שעות היממה, והפעילות מיועדת ל-4 שכבות גיל: ילדים ובני נוער צעירים, פעילות לקבוצת הסטודנטים רובם תלמידי המחלקה ללימודי היהדות באוניברסיטה היגלונית, פעילות מיוחדת לחברי מועדון Szmooz - בני 30 עד 60, ופעילות לחברי "מועדון סניורים", שבו משתתפים ותיקי הקהילה בפעילויות שעוצבו במיוחד עבורם. מועדון הסניורים פתוח כל יום בשעות 14:00-20:00, והחברים משתתפים בחוגי ברידג', שח, לימודי תנ"ך, מחשבים, התעמלות ואפילו סאונה.

מדי ערב שבת מתקיימת במקום ארוחת ערב לכמה עשרות אנשים, רובם חברי הקהילה ואלהים מצטרפים אורחים רבים המבקרים בעיר.

♣♣♣

מתוך "הפועל הצעיר" מיום 13 באוגוסט 1920 עמוד 30: "להורינו ולמכירינו בקרקוב אנו מודיעים שבאנו בשלום לארץ. כולם בריאים ומסתדרים לעבודה ע"י "הפועל הצעיר" - כץ מרים; וסטריך קילה; ואלץ פרידה; רוטנברג חנה; ברנד קלמן; מונק צבי; קופלד יעקב; גרוס נחום; פוזנר שלמה; הורביץ אליעזר; ברומן; שטיינר. מבקשים את Nowy Dziennik בקרקוב להדפיס מודעה זו.

באיחור מכובד של 93 שנה אנו מפרסמים את המודעה ב-"Nowiny Krakowskie", ותודה לגידי פורת על הידיעה.

♣♣♣

דמי חבר לשנת 2013
מי שטרם שילם את דמי החבר לשנת 2013
מתבקש לעשות זאת בהקדם.
נא לשלוח המחאה על סך 150 zł לפקודת
ארגון יוצאי קרקוב
ת.ז. 17209 תל אביב 6177102